

Csoma Gyula

Az egész életen át tartó tanulás céleszméiről

A nevelés, a tanítás, illetve – ha a magunk egyéni szempontjait nézzük – a tanulás *céljai* azokat a *végző pontokat* jelölik ki, amelyeket a neveléssel, a tanítással, illetve a tanulással el kívánunk érni. A nevelés, a tanítás, illetve a tanulás *feladatai* pedig azokat a nevelési, tanítási, illetve tanulási *teendőket* adják, amelyeket a célok felé történő haladás érdekében el kell végeznünk. A 20. század első felének neveléstudósa, Imre Sándor magyarázta meg ilyen magától érthető egyszerűséggel a pedagógia, illetve vele együtt az andragógia, egyébként elég elvontan és gyakran elég bonyolultan megjelenő célfogalmát.⁹

Kétségtelen, hogy nevelni, tanítani aligha lehet anélkül, hogy ne kérdezzük meg: *milyenné, mivé* váljon az, akit, avagy azok, akiket nevelünk, tanítunk? Illetve *milyenné, mivé* váljunk mi, önmagunkat alakítva, tanulva? És válaszolnunk is kell a kérdésekre. A válaszok jól behatárolható nevelési, tanítási, illetve tanulási ügyekben döntenek. Közöttük abban a sarkalatos ügyben, hogy a nevelés, a tanítás programjait – kifejezhetjük egészen átfogóan és hivatalosan: a nevelési-képzési ellátórendszerek – *mit tanítsanak?* Illetve – ha a magunk egyéni nézőpontját használjuk –, mi magunk *mit tanuljunk?*

A nevelés, a tanítás és a magunk tanulási céljai hierarchiába rendeződnek. Vannak közelebbi és távolabbi célok, vannak konkrétabbak és általánosabbak, elvontabbak, sőt egészen általánosak és elvontak is. De a hierarchia lépcsőinek áttételein át, a legáltalánosabb és legelvontabb célok is leérnek a tennivalókig, és – bár, ha nagyon a magasból jönnek, esetleg csupán a tendenciákat meghatározva – részt vesznek a konkrét nevelési, tanítási teendők kijelölésében. Legfeljebb a jelenlétük nem mindig tudatosul bennünk, hatásukat nem mindig vesszük észre.

Magukat a célokat elég sokféle tényező alakítja. Az általánosság és az elvontság legmagasabb szintjein, az ellátórendszerek nevelési, tanítási céljait leginkább nevelésfilozófiákká rendezett vagy csupán ideológiákká összefoglalt eszmék szabályozzák. A magunk tanulási céljainak is lehetnek – ha nem is rendezett nevelésfilozófiai –, de eszmei, ideológiai vonatkozásai. Ekként jelennek meg a célok az egész életen át tartó tanulás gondolatvilágában és programjaiban is.

Az UNESCO Felnőttoktatási Világkonferenciája elég régen, 1960-ban, Montrealban deklarálta az egész életen át tartó, *permanens tanulás* eszméjét és elkerülhetetlenségét. Azt is megállapította, hogy *az egész életen át tartó, permanens tanulás már tény, bár egyenlőtlenül és különböző intenzitással van jelen a nemzetek, a társadalmak életében.* A világkonferencia dokumentumainak megjelenését követően,¹⁰ a téma alapművét Paul Lengrand 1970-ben

⁹ Imre Sándor: Neveléstan. Bp., 1928.

¹⁰ Declaration de Montreal Etudes et documents d'education. No. 46. UNESCO, Paris, 1963.

adta ki *Introduction a l' education permanente* címmel. A hazai reagálás nem sokat késett. Marx György könyve, a *Gyorsuló idő* 1971-ben látott napvilágot. Az 1970-es években aztán sorra jelentek meg itthon a permanens tanulás ügyében írott tanulmányok.

A montreali konferencia abból indult ki, hogy a társadalmi változások, a tudományos és a technikai fejlődés felgyorsult üteme ma már egy nemzedék életén belül is új tudások (ismeretek, képességek, gondolkodási és cselekvési műveletek, attitűdök, mentalitás, szemlélet, magatartásformák) elsajátítását kívánják. A XX. század második felére már felbomlott az életkoroknak az a hagyományos rendje, amelyben a gyermek- és ifjúkor a tanulás, a felkészülés, a felnőttkor pedig a munka időszaka. Új helyzet állt elő, új igények keletkeztek, a világ egyre kevésbé lett megérthető és megélhető a tudás egyszer megszerzett, véges rendszereivel. Tudások veszítették érvényüket, és eddig sosem volt tudások keletkeztek. (Szükségünk lett olyan tudásokra, amelyek gyermek- és ifjúkorunkban még nem léteztek, ezért az iskolában vagy másutt, annak idején nem is tanulhattuk.) A természeti és a társadalmi környezethez való alkalmazkodásunk: az utóbbi keretei között a gazdaság, a munkaerőpiac tudásigényeinek változásai – tudásunk folyamatos megújulását kívánják. Az emberek az egész életükön át tartó, folyamatos (permanens) tanulás révén teljesíthetik ki önmagukat, és biztosíthatják helyüket a társadalmi munkamegosztásban.

Az egész életen át tartó, permanens tanulást (nevelést, oktatást, képzést) a közgondolkodás, de a neveléstudományi és az oktatáspolitikai szemlélet is, hosszú ideig a felnőttkori tanulás, illetve a felnőttoktatás, a felnőttképzés ügyének tekintette. Lassan azonban a neveléstudományi és az oktatáspolitikai szemlélet, a felnövekvő nemzedékek tanulását (nevelését, oktatását, képzését) is az egész életen át tartó, permanens tanuláshoz illesztette.

Az egész életen tartó, permanens tanulást a fához szokták hasonlítani. A hasonlat a mitologikus világfa, avagy az életfa, illetve a mesebeli éjig érő fa reminiscenciáit kelti. A fa vaskos és egy irányba, felfelé növe törzse a tanulás alapvonulatát, a gyermek- és ifjúkori tanulást jelképezi, amelynek tipikus közszolgálati intézményei az óvodáztatási-közoktatási ellátórendszerben találhatóak. A fa különböző vastagságú, irányú, szerteágazó ágai és rajtuk a levelek, a kibomló lombkorona, a felnőttkori tanulás szimbólumai.

Az egész életen át tartó, permanens tanulás a XX. század vége felé hivatalos oktatáspolitikai tényezővé vált, vagy legalábbis elkezdődött az a folyamat, amely a teoretikus szintről kormányzati szintekre emeli. Az Európai Unió transznacionális politikai szervezetei, valamint hatásukra a nemzeti kormányok egyre inkább (lassabban-gyorsabban, több vagy kevesebb hozzáértéssel) hozzáalakítják szemléletüket, és keresik tennivalóikat az egész életen át tartó permanens tanulás ügyeiben.¹¹

Az egész életen át tartó, permanens tanulás kifejezés a használatban permanens tanulássá rövidült. A rövidítés a francia szakkifejezést (*l' education permanente*) idézi. Azután az 1980-as években (szinte észrevétlenül) ezt a rövidítést egy másik, a valóban hosszú

¹¹ Alapvető európai dokumentumok: az Európai Bizottság 1996-ban kelt ún. Fehér könyve („Tanítási és tanulni”), valamint a 2000-ben deklarált Liszaboni Nyilatkozat

montreali terminus technicus első része, az egész életen át tartó tanulás váltotta fel, illetve még inkább ennek angol nyelvű (amerikai) eredetije: a tömör *lifelong learning*.

A terminológiai váltással együtt szemléleti, sőt eszmei – mondjuk így: célelméleti – váltás következett.

Az eredeti montreali céleszmében az egész életen át tartó, permanens tanulás – *permanens tanulássá* lerövidítve is – egyetemes emberi értékeket hordoz, olyan fejlesztést tételez fel, amely az általános műveltség és a szakműveltségek harmonikus egységére építve, minden ember (a személyiség) minél teljesebb kibontakozását célozza. Kissé filozofikusan: minden ember *Homo sapiens* lehetőségeinek minél teljesebb egyéni és társadalmi kibontakozását remélve. Mondhatjuk úgy is, hogy a legabsztraháltabb és leggeneralizáltabb célelméleti megfontolások a *Homo sapiens*-t – nyilván eredendően, *sapiens* sajátosságként – *homo moralisként*, *homo aestheticusként*, *homo ludensként*, *homo faberként*, *homo oeconomicusként*, *homo politicusként*, *homo ideologicusként* írják le, s az emberi tanulás célját, tartalmait és lefolyását ennek a sokféle minőségnek megfelelően értelmezik. Ezzel együtt a nevelés, a tanítás és a tanulás permanens folyamatának végső céljait tartalmazó eszme az emberi önnevelő, önképző erők minél teljesebb kifejlesztését hangsúlyozza. Azt az állapotot várja, amelyben a permanens tanulás folyamataiban a nevelés, a képzés egyszer csak megszünteti önmagát, átadva a helyét az önnevelésnek, az önképzésnek.¹² Nehéz eldönteni, hogy milyen mértékű utópia lengi át e szépreményű, elvont céleszmet, de kétségtelen, hogy tág, szinte végtelen teret kíván biztosítani a tanulás számára. És megfelel egyféle filozófiai emberképnek, az ember mibenlétéről és lehetőségeiről vallott felfogásnak.

Ezzel szemben az egész életen át tartó permanens tanulás mint *lifelong learning*, már kifejezetten és kizárólag ökonómiai célú, tudáspiaci irányú tanulásról szól. Igaz, az ökonómiai, tudáspiaci karakterű céleszme túlmutat a szaktudáson, mivel összetett, soktényezős ismeret- és képességrendszert, az általános műveltség és a szakműveltségek összerendezéséből kialakuló tudásokat tételez fel, amelyeket mostanában szívesen neveznek *kompetenciáknak*. Olyan fejlesztési tartalmakat tart kívánatosnak, amelyek az emberek (a személyiség) minél teljesebb személyes és társadalmi kibontakozását szolgálják. De mindezek a tudások (kompetenciákként is) az emberi tudás *humántőke* mivoltát, a gazdaság számára akkumulálódó *emberi erőforrás*-minőségét fejezik ki.¹³ Mondhatjuk úgy is, hogy a *lifelong learning* típusúvá lett céleszme a *Homo sapiens*-t kizárólag *Homo oeconomicusként* tételezi, és az emberi tanulás egész életen át tartó funkcióit ennek megfelelően értelmezi. Így tehát, célelméletileg, minden ember (a személyiség), minél teljesebb személyes és társadalmi

12 Durkó Mátyás két munkája tárgyalja átfogóan a témát: a Társadalom, felnőttnevelés, önnevelés (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1998), valamint a Társadalmi kihívások és a felnőttnevelés funkciói, (Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete, Pécs, 1998.)

13 A humántőke és az emberi erőforrás fogalmának legfőbb kútfeje minden bizonnyal Theodor W. Schultz amerikai közgazdász 1971-ben, itthon 1983-ban megjelent könyve, a *Beruházás az emberi tőkébe, az oktatás és a kutatás szerepe*, amely a szerzőnek közgazdasági Nobel-díjat hozott, az oktatás és képzés gazdasági megítélésében pedig szemléletváltást.

kibontakozásának, valójában csupán gazdasági, tudáspiaci jelentése és jelentősége van. Az általános műveltség tudástartalma kifejezetten a gazdasági, tudáspiaci igények felé fordul, tudáspiaci összefüggések közé kerül. Ami viszont konkretizálja, és ezáltal behatárolja – tudáspiaci körülmények között, a fizetőképes tudáskeresletet kielégítő tudáshoz rendeli – tehát szűkíti a tanulás tereit. (Az a tudás számít valóban tudásnak, amelyik elkél a tudáspiacon.) És kétségtelenül egyféle – a montrealitól eltérő – filozófiai emberképnek, az ember mibenlétéről és lehetőségeiről vallott másik felfogásnak felel meg.¹⁴

A kérdés most már az, hogy melyik céleszme lesz az irányadó? Melyik koncepció uralhatja a politikát, és hatja át a nevelési-tanítási ellátórendszerek intézményeit, a közvélekedést és a magunk tanulási céleszméit?

---

14 A lifelong learning ökonómiai tartalmára vonatkozóan lásd az OECD 2001-ben lezajlott miniszteri találkozásójának alapelveit: Élethosszig tartó tanulás mindenkinek! – az OECD oktatáspolitikai alapelvei. In *Új Pedagógiai Szemle*, 2002. 3. sz. (Mihály Ildikó ismertetése.) Lásd még a kontrasztot is: „Az oktatás a gazdasági megfelelési kényszer hálójában vergődik”. Gergely Gyula: Gondolatok napjaink oktatási kihívásairól. In *Felnőttképzés*, 2010. 3. sz.